

Pravda

Žili si jedni traja bratia, žili pekne vovedno, kým im otec žil, čo ich krotil a meril. Ale keď im otec umrel a o deň ho pochovali, začal hneď starší:

"Podelíme sa!"

A stredný, do toho hotový, len sa spýtal:

"Nuž akože sa podelíme?"

"Akože by sme sa? Po pravde! Mne tak ako tebe!" doriekol mu najstarší.

Najmladšieho ani nespýtali sa, ako, čo; lebo o ňom naveky len to vraveli, že ten sečku nosí pod klobúkom. A keď už prišlo naozaj na deľbu, "mne tak ako tebe", tu dvaja starší vybrali si, jeden napred domu izbu, druhý nazad domu komoru obývať a najmladšiemu oddelili starú stajneň. A keď pri celej deľbe dostalo sa tomuto z každej veci iba, ako vravíme, "porisko zo sekery", a keď sa na to sťažoval, ohriakli ho hneď oba:

"Čuš! Či nepočuješ, že ti pri každom trúbime do ucha: „Mne tak ako tebe!“ - A to je pravda!"

Á milá deľba ešte len šla, ako šla, kým každému z každého dolezlo sa čo to. Ale kravu zanechal im otec kremä jednu jedinú. Ako si tú podeliť, aby celá ostala? Dlhú húdali i tak i onak, i predať i nepredať ju; až tí starší múdrejší vyhúdali, že si oni vystavajú na dvore nové stajne vedľa tej starej, ktorú najmladšiemu oddelili, a do čej stajne potom krava vníde sama od seba, ten si ju zadrží.

O niekoľko dní už hrdé dve stajne stáli na dvore vedľa tej starej a tí dvaja vopred hrdili sa, že vyhrajú; bo, vraj ani krava nemá otruby v hlave a radšej už len vníde do novej stajne, než do starej, ošarpanej. Nakládli ešte ovsu a sena do jasiel, aby hneď mala k čomu zastať. Najmladší nemal ovsu, sena; zapichol len tak, aby dačo bolo, bukovú zelenú chvoju nado dvere. Keď krava išla večer z poľa, veselo zaručala na zelenú chvoju, strhla si ju do pysku a stala si na dávne svoje miesto v starej staji, trebárs pred prázdne jasle.

"To je nie po pravde!" zavolali bratia. "Krava pomýlila sa; ale my to už urobíme po pravde."

I tak hneď na druhý deň zabili kravu, sebe pobrali loj a mäso a najmladšiemu hodili odratú kožu. Čo mal robiť? Akú mu pravdu nadelili, takú si vzal a vystrel kožu na slnce. Sila múch, komárov, ôs a sršňov nasadala na páchnucu kožu.

"No, teraz už len rezko a vrtko!" pomyslel si najmladší; kožu zachlopil, pozašival, vyhodil na plece, vzal palicu do ruky a hybaj takto do sveta s tou svojou pravdou.

Večierkom príde do jedného mlyna a prosí o nocľah. Ale mlynárka ani počuť, že takto a takto, ona sama, čelad' sa jej rozbehla, keď gazdu doma nieto; a ten že pošiel voľakdesi až za Hron po mlynské kamene; ona že sa bojí cudzích chlapov prenocúvať.

"Oj, nieže tak, mlynárčička moja drahá, nie!" prosí sa pocestný. "Vidíte, toto je tu celé moje bydlie, všetka moja pravda; ešte by ma aj o tú ozbijali, ak by ma dakde v poli noc zastihla. Lenže ma len prichráňte aj s ňou! Ved' už ja ako ja, trebárs kde do kútika zaleziem, len či moja pravda bude na bezpečnom."

A s tým hodil milú pravdu pod posteľ, len tak zahučalo v nej. Mlynárka, či že preľakla sa huku, či už čo, dala sa mu naprosiť, ak na povaline do najzadnejšieho kúta zalezie a tam do rána ani nečuchne. Dobré i tak! Zaliezol na povál a tam čupel.

Len ti tu raz počuje veselú vravu a chichot pod sebou a voľáč zasvieti sa mu. Pozrie dolu škárou a tam vo svetlici mlynárka už za stolom aj s voliakymsi pánikom. Ujedajú si koláčov a pečienky, zapíjajú vínom, žartujú a chichocú sa až radosť.

„Aha!“ myslí si, „preto si tá vykúrila všetku čelad' z domu a mňa na povál, že sa chlapov bojí!“

Vtom ale začuje búchať zvonku na dvere a krik:

"Žena, otvor!"

A žena tamdnu s frajerom nevedia, kde trhnúť sa.

"Vari všetci čerti toho môjho starého teraz domov nesú," hovorí ona. "Len sa ta do komory, frajer môj milý zlatušký! Skry sa mi tam hneď pri dverách do toho suda s perím, tam ti bude aspoň mäkuško a vykútiť ťa tam nevykúti ten môj starý. Ved' už potom bude ako bude - a ja všetko popracem."

Milý zlatušký frajer skočil v tej komore naozaj do suda, ale v strachu a v súrke do kolomažného, a len keď z tohto horko ťažko vyliezol, vyhľadal druhý a ukrútil sa do peria. Žena popratala koláče pod periny, pečienku a víno za pec. Starý vonku mal nabúchať sa na dvere, kým mu žena prišla odomknúť:

"Ach", vraví, "lenže sa mi nehnevaj, mužiček môj drahý premilený! Bola som trochu zdriemla a preľakla som sa ria to búchanie. Nuž veru som sa neopamätala priam a zaraz, čo sa to robí. Ale je už všetko dobre, keď si mi len tu!"

"Ej, tu som ti tu! Hnáty dodrgané, voz na planej ceste dolámaný, hlava plná bolesti, - a ešte jachám o dušu až hen z tretieho chotára domov. Zabudli sme si sekeru a nemohli sme si ani ponaprávať, čo sa nám na voze rozhubilo. Veru by ma ani na tri vozy nezobral, taký som nadurdený - a hladný; to si mala už vedieť!"

"Ach, nuž ved' len čo ti tu dám? Ved' vieš, že keď teba doma nieto, pre seba nič nevarievam; ani by mi nič bez teba nechutilo. Okrem trocha tej kyslej juchy, čo si sa jej nachlípal, keď si mi odchodil, nemám ničového nič."

"Nič nemáš?! A to čo máš za dudy, čo spod tej postele trčia? Bolo ti mi treba aj na tie podšpotiť sa, nedosť doráňal som si nohy po ceste?!"

"Jaj, ved'že sa mi len nehnevaj! Ved' to nič! Voliaky pocestný si to tam zložil, že je to všetka jeho pravda."

"A kde ten pocestný?"

"Kdesi na povale spí."

"Zavolaj mi ho! Budem sa s ním trocha o tej pravde dovrávať, aspoň si vrtochy z hlavy vyženiem."

Pocestný zavítal z povaliny:

"Pánboh s nami a zlé preč, môj milý hospodárku!"

"Pánboh uslyš spoločne! - Podťeže! Čože to za pravdu máte?"

"Pravdučičku pravdu! Všetko povie, nič netají. Iba mi touto palicou na ňu pobúchať treba."

"No, pobúchajteže, čo povie."

Pocestný pobúchal palicou na tú kožu. Muchy duchy sa pobúrili a hučali, len tak dunčalo.

"Ká zlá nevôľa že to hučí v tej pravde?" spytuje sa mlynár.

"Môj milý hospodský, veď to tie duchy-proroky, čo spravodlivo pravdu vravia."

"Nuž a čože vravia?"

"Hm, veru tým tie koláče voňajú, čo sú pod perinami schované."

"Len aspoň netárajte! Ešte koláče - kde by sa tu vzali?"

Odkryjú periny a tu na výber: makovníky, lekvárniky, bryndzovníky, kúchne, kvaky, perace, pletence, mr-váne. Hneď si zasadli za stôl a zajedli si do chuti. Pravda ešte hučala, trebárs len ticho.

"Len čo to ešte hučí v tej pravde?" rečie mlynár.

Pocestný poklope, prikľakne, nadloží ucho a skočí s radosťou:

"Dobre sme, gazdíčko! Za pecou pečienka a víno!"

Idú, hľadajú a tam ešte temer celé prasa na pekáči, kašou obkladané a plná pinta tokajčiny. Hej, čiže sa oddali schuti aj do toho ako dobrí kamaráti, trebárs mlynárka hľadela do toho ako moriak s oveseným nosom a nadureným perím. Keď ale takto pri vínečku aj rozveselili sa trochu, povie mlynár:

"Nože, bratku kamarátku, či by tá pravda ešte voľáč nezaprorokovala?"

"Oj, čože by nie? Veď vám tá uhádne, o čom by sa vám ani nesnilo."

Pocestný poklopil, pravda zadunčala. Ale ten veru len hlavou pokrútil, keď ucho priložil.

"No, čože je? Veď je vari nie zle?" spytuje sa mlynár.

"Ale je so všetkým nie ani dobre. Hádám to už nechajme tak!"

"A už to zasa nie. Keď je pravda, von s pravdou!"

"Nuž keď už ináč byť nemôže, teda von s pravdou! Vo vašej komore čierny operený čert v sude!"

"Ej, aj to by bolo?" krútil mlynár hlavou.

"A už to inak nemáte. Len berme kyje, čo mu chrbát namastíme, aby kocúrovi odnechcelo sa chodiť na cudziu slaninu!"

Keď posvietili do komory, vytiahli za pačesy zakolomaženého opereného čerta zo suda a mlátili, až mu kosti prašťali, kým len neprosil sa im:

"Joj, nebite, už nebite! Radšej vám dám sto zlatých!"

Keď vysádzal z vačku peniaze, samé dvadsiatniky ako srieň, pustili ho. A ten s namasteným chrbtom dobre vedel, kde mlynár dvere nechal, keď dom robil.

Spali potom ako v oleji. Iba keď ráno vzal pocestný dudy na plecica, nevidelo sa to mlynárovi nič po nič tú pravdu opustiť.

"Pán bratko," vraví, "mne by nebodaj i ďalej bola tvrdá hodina v dome bez tej pravdy. Či by ste mi ju nepredali?"

"Vďačne, pán brat! Veď je to moje remeslo pravdu po svete roznášať, - i tak jej niet."

"A za čože ju dáte?"

"A veď viete, čo sme pri nej zarobili."

Hneď mu odčítal tých sto zlatých, čo čert za bitku zaplatil, a rozišli sa: ten v tú stranu za vozom, celkom ubezpečený, že má pravdu v dome na stráži, tento vytešený s turáčkami domov.

Ale ešte nebolo žiadnych sto krokov od mlyna, keď tu mlynárka za ním volá:

"Postojteže, pán bratko, postojte - aspoň na jedno slovo!"

A už ti mu bola za chrbtom. Ale ho negalibila, len pekne okolo neho, že to veru nebude dobre v dome s tou pravdou; načo by to muž hneď o každej pletke vedel; že len ako by ona mohla sprostíť sa tej pravdy a ved' že by to nežiadala darmo.

"Keď vám," hovorí, "dal môj muž sto zlatých, ktoré ste si krém toho zaslúžili, dám vám ja dvesto, len aby tej pravdy nebolo!"

A nasilu mu strčila mešec s dvadsiatnikmi do kapsy. No, i on nespieral sa tak veľmi a povedal jej, aby rozrezala na tej koži dieročku, čo by sa do nej spratal tenký koniec lievika, a mala už vriacu vodu naporúdzi, tou aby tie muchy, duchy, proroky oparila; ale pozorne, bo ak by vyleteli, na večerá vedy by tú pravdu po dome hučali.

"Keď je len to, ved' ja ju zriadim tú milú pravdu!" - a ponáhľala sa urobiť tak.

Šiel s batohom, prišiel s hotovým grošom najmladší brat a vystavil si nový novučičký dom aj s komorou. Len akoby to bolo za deň a za noc zo zeme vyrástlo! Aj kravu si kúpil z toho zárobku a tamtým prichodilo otcovské tu-ráčiky načat', keď chceli kravy mať. Závideli mu a len, že "kde on to všetko vypriadol?"

"Hja, kdeže páni zámky berú?" odpovedal im. "To mi dohnala tá pravda, čo ste mi nadelili. A ved' vy to ani neviete, ako tam za horou nájde sa hlúpy, čo kúpi. Za pletku, nie to ešte za pravdu, dobre zaplatia, len treba rozumu užiť."

Títo neleniví, pobili svoje kravy; mäso pohádzali psom, že načo im bude, keď i tak zbohatnú; kože vystreli na slnce, a keď muchy duchy doleteli, pozašivali, vzali na plecيا a pod' ho do toho mlyna:

"Či si nekúpite pravdu?"

"Ej, ved' si ho vy kúpite odo mňa!" zahrnel oklamáný mlynár a letel s drúkom na nich. A za mlynárom čo len ruky a nohy malo a kto čo kde pochytil, s tým do nich. Odhúdli im tú pravdu na chrbtoch; ešte aj psom zahuckali za nimi.

"No, ved' sme my prešli pri tebe!" oborili sa títo dodrvení a dohryzení na najmladšieho, keď domov doliezli.

"Nože no, či to dakto slýchal, takú škodu, taký posmech! Aj o kravy prísť, aj takto na kožu si utfžiť!"

"Aj, ved' ja z toho nemôžem," rečie najmladší, "keď ste vy hlúpejší od hlúpych, že ani hotový tovar predať neviete."

"Nuž ale ty nám ešte nadávať budeš?"

Z reči do reči, tam by ho boli zabili, keby nebol pobral nohy na plecيا. Ale sa aj vyvľšili; roztrepali všetko v dome na márne kúsky: obloky, sklenice, hrnce, misy, rajnice, čo len roztrepať sa dalo. Nenechali iba hromadu črepov z celého nábytku.

Ale najmladší nezarmútil sa tak veľmi ani nad tým, len si pomyslel: 'Od blázna múdry skutok nečakaj.' 'A ved' je vari nikdy nie tak zle, žeby z toho lepšie byť nemohlo.' I tak pozadebnúval črepy do súdkov, naložil na voz, pripriahol koničky, čo si bol medzi tým časom zadovážil - a "čihy, bihy," zabral sa do sveta nové šťastie hľadať.

Išiel horami, kadiaľ tí najchýrečnejší chlapci poza bučky chodievajú a na noc zatahol rovno do hostinca v tých horách.

"Čo za tovar veziete, furmanko?" spytuje sa hostinský.

"A ver sú to, môj drahý pán hostinský, kráľovské peniaze v tých troch súdkoch. Páni mi kázali len k vám na noc zatahnuť, aby vedeli, kde hľadať, ak by sa mi voľač prihodilo. Dobre mi to tak urobíme, ak tie súdky na noc do vašej pivnice založíme a tam zamkneme. Viete, že to potom aj páni voľač na to dajú, keď takto kráľovské imanie prichránite."

Hneď zložil súdky do pivnice; hostinský spustil závory na dverách a náš furman si už len koničky v stajni opatril, prišiel do izby a urobil sa, akoby spal.

Ale nespál; šípil on, čo v takom hniezde bude robiť sa. O polnoci prišli dvanásť zurvalci, takí dobrí chlapci, čo znajú po horách každý chodník. Dovliekli za súdok peňazí a hneď na hostinského:

"Dobreže uschovaj i tieto k tým dvom súdkom plným, čo v pivnici tam za dverami máme; na ráno podelíme sa so všetkým. A daj jest' a pit', bo nám už žalúdky na chrbát vyliezli a v gágoroch pípce narástli."

Jedli, pili, harovali a nad ránom všetci pospali.

Tu náš furman vzbudí potíšku hostinského a povie mu:

"Dajteže mne vy von tie súdky! Viete, že s takým tovarom ani hodinku zmeškať nesmiem, aby ma vojsko hľadať neprišlo."

"Jaj, človeče, akože ti ich dám? Ak by títo zbadali, že som sa len pohl, priam by nám boli za päťami. Veru to už nebude, iba keď títo odídu."

"A mne zasa treba byť za horou, prv ako títo prebudia sa. Ale urobte si, ako chcete, ak vám tak milšie, žeby ma vojsko kráľovské sem hľadať prišlo."

"Teda vám radšej dám kľúče a zoberte si peniaze sami."

Náš furman hostinského navlas poslúchol, pivnicu si otvoril, zbojnícke súdky s peniazmi vyvľal na voz a oje obrátil. Zaberal, že by ho ozaj ani na troch koňoch nedohonili.

Keď zbojníci povstávali a k del'be sa mali, nenašli v súdkoch len črepy. Dost' sa ho nadoháňali, nastriehli na tej ceste, kade mal ísť ďalej; všetko nadarmo. To im voliak ani na um nezišlo, že furman mohol aj oje obrátiť; tak im to hlavy pomútilo, že sa našiel majster nad majstrov.

A náš majster nezastal iba na vlastnom dvore a poslal hneď k starším bratom po mericu, že bude peniaze merať. Hneď tam boli obidvaja s mericou a hikalize tí, keď tento meričku za meričkou nosil z voza, všetko toliare a dukáty, ako čoby ich dnes boli razili.

"Len kde si vyriadol zasa tolké peniaze?" vravia mu.

"A veď vám dávno hovorím, že človek len dotiaľ k dačomu nepríde, kým rozumom nepohne. Viete tam v horách ten hostinec? Tam hostinský zavzal sa na to, zo starého nové robiť; preto aj mne za tie črepy zaplatil dukátmi, že ešte žiadne nehodili sa mu tak do remesla ako moje."

"Čo len to," pomysleli si bratia, "z nášho bydla vy-stanú aj inakšie črepy!"

Potkli, potrepali všetko v dome na hĺby; črepy zadebnili, na vozy naložili a ak "hijó" tak "hijó" jeden pred druhým do toho hostinca. Tu zbojníkom číhajúcim nebolo viac treba, len súdky zazriet, hneď ich obskočili:

"Ahá, vtáci, už ste v kletke!"

Zobrali im všetko i s vozmi aj so statkom, aj ich temer do nahá vyzliekli a tak vyšibali do hory.

"Či vám to," hovoria "bolo treba bláznom, takto chytiť sa do pasce? A môžete radi byť, že vás živých prepúšťame!"

Ten najmladší iba usmial sa: „Mne tak ako tebe, to je po pravde!“ keď ich videl, ako vliekli sa domov, bosí, nahí, vyšibaní. Ale na druhý deň nebolo ani jemu tak celkom do smiechu, keď tí uzreční hneď na svítaní vrátili sa mu do domu, a čím opamätal sa, už ho poviažali, že ani hnúť údom nemohol.

"Už nám teraz neumkneš, ty stonoha kadejaká!" hovorili mu. "Pripravil si nás o všetko; aj o zdravie a životy nám šlo a tak i tebe pôjde o život. Mne tak ako tebe! Či rozumieš? Len akú si smrť vyvolíš?"

"Čože tu mal robiť? Už im len to povedal, aby si robili s ním, ako sami chcú, len aby krv nevylievali, keďže oni všetci traja jednu mater sali.

"Ako si si vyvolil, tak ti bude; krv tvoju ani nechceme, ale ťa hodíme do Hrona," povedal na to najstarší. A stredný dokladal:

"A zašijeme ho do vreca, aby nevidel, kade ta a kade naspäť, ak by ešte voliako aj poviazaný vyplával. Ačak to múdre bude?"

"Múdre, bratku, múdre," dovetil najstarší, "len vrece sem!"

I tak ti ho strčili do vreca a zanesli na samý kraj Hrona.

"Hop, bratku," povie stredný, "len aby sme nepomýlili sa už teraz! Akože ho tadnu hodíme, či dolu hlavou a či dolu nohami? Ako by to lepšie bolo?"

"A veru pravdu máš, ako by to lepšie bolo?"

"Poďme poradiť sa múdrych ľudí, veď ho máme už vo vreci. Zatial sa môže aspoň pomodliť."

Hajda tí do dediny k múdrym ľuďom! A ten v tom vreci ak volá, tak volá:

"Nebudem kráľom, nebudem!"

Prišiel tatam bača pasúci s krdľom oviec.

"Čo to voláš v tom vreci, čo?"

"Nebudem kráľom, nebudem!"

"Ešte čo, že kráľom? Ktože ťa chce za kráľa?"

"Jaj, bože! Nuž ktože? Umrel im tu na zámku kráľ a druhého nemajú; nuž ti mňa chcú postaviť za kráľa, že som ja najmúdrejší. A že som sa im spieral, chcú ma hodiť do vody. A just za to: Nebudem kráľom, nebudem!"

"Čo je len to," rečie bača, "veď ja budem. I tak už zunovalo sa mi deň po deň iba to jedno, za ovcami chodiť. Čarujme sa!"

Čara bola hneď hotová. Bača vliezol do vreca a tento ho pozašival, aby ho naozaj tam našli. Potom ale prehodil si novú bačovu širicu cez plece, vzal posekanec a fujaru, ovce zavrátil za vŕstek, kde našiel brod a prehnal hneď krdel' na druhú stranu rieky. Bratia sa vrátili ako na hotové a tu počujú krik z vreca:

"Už budem kráľom, už budem!"

"Počujže ho, ešte kráľom chce byť nad nami; no aj to by bola pravda!" vraví najstarší.

"Taká jemu pravda: dolu hlavou do Hrona, keď sa ešte i na to chce dávať, na čo nenarástol," povedal stredný.

Pochytili vrece za oba konce a hodili baču dolu hlavou do Hrona. Ale si ešte nedôverovali a hľadeli dlho za hodeným, či voliako nevypláva von. No ten istotne tam s rybami a žabami skamarátil sa na dlhší čas, ako čo: by oni boli mohli von dočkať.

Zrazu ale počujú títo voliake cenganie a bľačanie z druhého brehu rieky. Zodvihnú oči a tu ti ich opravdivý brat tam! Len čo si bol dohnal krdel' oviec nad vodu a popásal ich a preberal na fujare až milo.

"Hľadže ti ho, hľad', veď je ten už tam!"

"A veru je tam! Brat, či si ty, či nie ty?"

"A veru som ja, tak ako ma tu vidíte!"

"A kde si vzal ten krdel' a tú širicu i fujaru?"

"Dar, bračekovci, dar! Kýchlo sa mi na lačné, keď ste sa mi ani najesť nedali a dnes je pondelok. Ba načo sa to aj sputujete? Či ste nikdy neslýchali, aký svet pod vodou? Tam sú vám krásne zelené lúky, háje, polia. A také, hľa, kŕdle pasú sa po nich. Tento kŕdeľ mi sám bača ponúkol, aby mi bolo na osoh, čo blázni vystrájajú na moju škodu."

A milí blázni zahľadeli sa ešte raz do vody, či by to ozaj pravda bola, čo to tam pod vodou! A tam naozaj na širokej pláni zrkadlilo sa stádo a zelená lúka z druhého brehu a všetko sa im tak zdalo, ako čoby to pod vodou bolo. Nič nečakali, kým by poradili sa, ako budú skákať, len hybaj dolu hlavou pod vodu. Tam tí pasú ovce až podnes na Abrahámovej lúke!

Múdry ale zahnal si kŕdeľ oviec domov a potom ože-

nil sa, keď už mal na čom. A ešte aj svojim detným deťom vravieval:

"Blázni ako blázni - sebe jamu kopú!" a "Lakomý o všetko príde!"